

І. О. Лютий

доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, завідувач кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, liutyi@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3561-2432>

Н. Я. Спасів

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету, Тернопіль, Україна, vladnat@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0797-7220>

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Анотація. Проаналізовано теоретико-методичні підходи до оцінки фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад (ОТГ) в умовах реформування системи місцевого самоврядування та децентралізації влади. Встановлено, що при формуванні такої громади велике значення має попередній розрахунок її фінансової спроможності для оцінки переваг і ризиків об'єднання, з'ясування потреби в пошуку додаткових коштів і впорядкуванні видатків. Виокремлено основні показники фінансової спроможності ОТГ та за їх допомогою проаналізовано об'єднані громади, створені в Україні від початку реформ. Обґрунтовано, що визначення фінансової спроможності новосформованих ОТГ відповідно до утворених Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України груп ОТГ повинне ґрунтуватися на таких показниках, як дотаційність бюджетів ОТГ, обсяг власних доходів на одного жителя та динаміка надходжень місцевих податків і зборів. За допомогою регресійного аналізу встановлено детермінаційні зв'язки основних показників фінансової спроможності вітчизняних ОТГ, що дає змогу спрогнозувати оптимальні групи територіальних громад щодо об'єднання у фінансово спроможні ОТГ.

Ключові слова: територіальна громада, об'єднані територіальні громади (ОТГ), фінансова спроможність ОТГ, фінанси ОТГ, бюджет ОТГ, доходи й видатки бюджету ОТГ.

Табл. 11. **Літ.** 29.

Igor Ljutyj

Dr. Sc. (Economics), Professor, Honored Economist of Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, liutyi@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3561-2432>

Nataliia Spasiv

Ph. D. (Economics), Associate Professor, Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, vladnat@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0797-7220>

ASSESSMENT OF THE FINANCIAL CAPACITY OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES

Abstract. Modern realities require local authorities to take decisive action to ensure the financial and material basis of UTC functioning since strengthening UTC financial strength and self-sufficiency is a guarantee of better living conditions for every UTC resident and improving the quality of public services. Accordingly, in this context, the

theoretical and methodical approaches to the assessment of the financial capacity of the united territorial communities (UTC) in the conditions of the reform of the system of local self-government and decentralization of power are analyzed. It is established that when forming a united territorial community, it is important to pre-calculate its financial capacity, which will allow it to assess the benefits and risks of such an association, to identify the need to seek additional funds and organize the expenditures. Based on the postulates of the Methodology for determination of UTC capabilities, the indicators that allow establishing the UTC financial capability are identified. The given system of indicators has analyzed the financial capacity of UTCs created in Ukraine since the beginning of reforms. It is substantiated that the definition of financial capacity of newly established UTCs in accordance with the UTC groups formed by the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine should be based on indicators such as the level of subsidy of the UTC budgets, the amount of own income per capita and the dynamics of local taxes and fee receipts. In this context, particular attention is focused on conducting a regression analysis, through which the determination links of the main indicators of financial capability of UTC of Ukraine are established, which enables to optimize the set of these indicators. It is proved that a definite system of indicators will allow forecasting the most optimal groups of territorial communities for the integration into financially capable UTCs.

Keywords: territorial community, united territorial communities (UTC), UTC financial capacity, UTC finances, UTC budget, revenues and expenditures of the UTC budget.

JEL classification: H77.

И. А. Лютий

доктор экономических наук, профессор, заслуженный экономист Украины, заведующий кафедрой финансов Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Н. Я. Спасив

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансового менеджмента и страхования Тернопольского национального экономического университета, Тернополь, Украина

ОЦЕНКА ФИНАНСОВОЙ СОСТОЯТЕЛЬНОСТИ ОБЪЕДИНЕННЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИН

Аннотация. Проанализированы теоретико-методические подходы к оценке финансовой состоятельности объединенных территориальных общин (ОТО) в условиях реформирования системы местного самоуправления и децентрализации власти. Установлено, что при формировании такой общины большое значение имеет предварительный расчет ее финансовой состоятельности для оценки преимуществ и рисков объединения, выяснения потребности в поиске дополнительных денежных средств и упорядочении расходов. Выделены основные показатели финансовой состоятельности ОТО и с их помощью проанализированы объединенные общины, созданные в Украине от начала реформ. Обосновано, что определение финансовой состоятельности новообразованных ОТО в соответствии с созданными Министерством регионального развития, строительства и жилищно-коммунального хозяйства Украины группами ОТО должно основываться на таких показателях, как дотационность бюджетов ОТО, объем собственных доходов на одного жителя и динамика поступлений местных налогов и сборов. С помощью регрессионного анализа установлены детерминационные связи основных показателей финансовой состоятельности отечественных ОТО, что позволяет спрогнозировать оптимальные группы территориальных общин относительно объединения в финансово состоятельные ОТО.

Ключевые слова: територіальна громада, об'єднані територіальні громади (ОТГ), фінансова спроможність ОТГ, фінанси ОТГ, бюджет ОТГ, доходи і витрати бюджету ОТГ.

Домінантою фінансової децентралізації в Україні є забезпечення фінансової спроможності територіальних громад, які згідно із Законом України “Про добровільне об'єднання територіальних громад” і Перспективним планом формування територій громад злилися, створивши об'єднану територіальну громаду (ОТГ). Відповідно до Методики формування спроможних територіальних громад (*далі* – Методика), основними умовами їх створення є забезпечення здатності органів місцевого самоврядування вирішувати суспільні питання, які належать до їх компетенції, для задоволення потреб населення відповідних адміністративно-територіальних одиниць; історичних, географічних, соціально-економічних, природних, екологічних, етнічних, культурних особливостей розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць; розвитку інфраструктури відповідних адміністративно-територіальних одиниць; фінансового забезпечення відповідних адміністративно-територіальних одиниць; трудової міграції населення; доступності послуг у відповідних сферах [1]. Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до 2020 року в контексті реалізації реформи децентралізації визначено обов'язкове об'єднання (на 100 %) усіх громад у спроможні територіальні громади до вказаного року.

Загальновідомо, що ОТГ є суб'єктом системи місцевого самоврядування, тому їй властиві об'єктивне усвідомлення дійсності та свобода вибору дій на основі цілерациональності. Культивування суб'єктності ОТГ здійснюється на засадах добровільного об'єднання й формування в його результаті виключно спроможних ОТГ. Як зауважує О. П. Кириленко, “важливим елементом реформи місцевого самоврядування в Україні є об'єднання територіальних громад. Основна мета цього процесу полягає у формуванні спроможного базового елемента місцевого самоврядування” [2]. Отже, априорі об'єднана громада означає спроможна громада.

Слід наголосити, що в чинному законодавстві та науковій літературі термін “об'єднана територіальна громада” доволі часто вживається поряд зі словосполученням “спроможна територіальна громада”, підмінюючи ці поняття або тавтологізуючи через нечітке визначення їхнього змісту, що вносить розбіжності в категоріальний апарат. До розв'язання проблеми розмежування згаданих понять долучаються чимало науковців, зокрема Л. А. Білуха, А. Є. Буряченко, О. Д. Василюк, Т. В. Гургула, А. В. Кавунець, О. П. Кириленко, М. І. Кульчицький, І. О. Луніна, О. В. Покровська та ін. [2–10].

Проте диспут у окресленій царині характеризується фрагментарністю як у джерелах наукової літератури, так і в практичних посібниках. Особливо це стосується сутнісної характеристики ОТГ. Тому в наших дослідженнях обґрунтовано сутність та подано визначення об'єднаної територіальної громади як спроможної до розвитку соціально-економічної системи із само-

стійно сформованими органами місцевого самоврядування, інтегрованої локально, територіально, економічно й фінансово, здатної на основі різнорівневих зв'язків між її елементами забезпечити функціонування та модернізацію інфраструктури відповідних територій і зростання добробуту членів територіальних громад [11, с. 77–110]. Натомість, на думку апологетів різних наукових шкіл, трактування дефініції “спроможна територіальна громада” є дискусійним.

Загалом слово “спроможність” тлумачать як властивість суб'єкта щодо наявності здатностей, здібностей, можливостей виконувати, здійснювати, робити що-небудь, як перспективу, потенціал, змогу [12]. Із філософської точки зору, спроможність – це здатність, індивідуальна особливість особистості, що є суб'єктивною умовою успішного здійснення певного роду діяльності [13]; з організаційної – процес, в якому індивіди, групи, організації, інституції та суспільства розвивають свої можливості: виконувати функції, вирішувати проблеми та досягати цілей; розуміти та реалізовувати свої потреби розвитку в ширшому контексті і на постійних засадах [14]. У правовому полі, з позиції членів територіальної громади, це процес підвищення здатності звичайних людей користуватися своїми громадянськими правами, правами людини як індивіда і члена громади [15]. Отже, головна теза – наявність можливостей, здатності.

Підкреслимо, що в Законі України “Про добровільне об'єднання територіальних громад” і Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні вживається термін “спроможна територіальна громада”, проте його визначення не наводиться. Так, у Законі лише вказано, що визнати ОТГ спроможною можна тільки за умови її утворення відповідно до Перспективного плану, котрий є проектом своєрідного переформатування територіального устрою на локальному рівні. Водночас у Методиці спроможна територіальна громада тлумачиться як така територіальна громада сіл (селищ, міст), що в результаті добровільного об'єднання здатна самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці [1]. Утім, на наш погляд, такий підхід потребує уточнення, оскільки нечіткими є алгоритм і методи визначення “належного рівня надання послуг”, а також джерела його фінансування. До того ж науковці не розуміють, у який спосіб самостійно об'єднаною громадою забезпечується такий рівень [4, с. 59]. Отже, подане трактування в основному документі, котрий окреслює засади формування спроможних територіальних громад, слід переглянути й конкретизувати.

У свою чергу, практики визнають спроможною територіальну громаду, де місцеві джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для вирішення її органами місцевого самоврядування пи-

тань місцевого значення, передбачених законодавством, в інтересах жителів громади [10], наголошуючи на забезпеченні її спроможності виключно за рахунок власних фінансових ресурсів, із чим солідарні більшість вітчизняних теоретиків [16, с. 86]. Хоча серед них є й ті, хто при обґрунтуванні сутності поняття “спроможна територіальна громада” практично повністю спираються на положення Методики [5; 8]. При цьому, наприклад, О. Д. Василюк зосереджує увагу на всіх ресурсах у розпорядженні громади: “...спроможність територіальної громади визначається тим, якою мірою (наскільки ефективно, результативно, дієво) використовують органи влади і громада в інтересах усіх мешканців наявні ресурси для вирішення питань місцевого значення, передбачених законодавством” [5]. Подібним чином спроможну територіальну громаду визначає Я. Ф. Жовнірчик, що деталізує перелік ресурсів забезпечення її спроможності, виокремлюючи матеріальні, фінансові та інші ресурси, якими громада володіє в обсязі, достатньому для ефективної реалізації завдань і повноважень місцевого самоврядування, надання соціальних послуг населенню на рівні загальнодержавних та європейських стандартів [17, с. 325]. Аналогічне трактування пропонує А. Ф. Ткачук, наголошуючи, що є питання формування не ресурсів, які розподіляються, а ресурсів, котрі на місцевості в результаті взаємодії створюються [18].

Критичне осмислення підходів теоретиків і практиків до сутнісної характеристики спроможної територіальної громади дає підстави констатувати, що основним критерієм її спроможності вважаються економічні, кадрові ресурси та потенціал, тимчасом як фінансові ресурси й бюджетна складова діяльності органів місцевого самоврядування в багатьох визначеннях нівелиюються, втім, ми доведемо їх пріоритетність.

Підтвердженням правильності наших переконань слугують, зокрема, висновки І. М. Вахович та І. М. Камінської, що забезпечення спроможності територіальних громад можливе за умови ефективного використання наявних ресурсів, при цьому саме фінансові ресурси характеризуються здатністю пов'язувати інші ресурси й до певної міри можуть їх замінити [19]. На думку А. О. Пелехатого, саме ця їх здатність визначає пріоритетне місце фінансової спроможності розвитку територіальної громади як основу та запоруку успішного реформування системи місцевого самоврядування в Україні [20]. З огляду на зазначене, науковець подає трактування фінансової спроможності адміністративно-територіального утворення, котрим є й ОТГ, як його здатність забезпечувати надходження достатнього обсягу фінансових ресурсів і формування ефективної структури їх джерел, а також їх якісний розподіл та ефективне використання для подолання дестабілізаторів і досягнення стабільності соціально-економічного розвитку утворення в коротко- й довгостроковій перспективі [20].

В аналогічному ключі із акцентом на ОТГ подає визначення А. Є. Буряченко, зауважуючи, що фінансова спроможність означає достатність фінансових ресурсів ОТГ для забезпечення належного рівня надання послуг у

сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства [4, с. 59].

У свою чергу, А. І. Бутенко, Т. В. Уманець і О. В. Дарієнко домінантою спроможності вважають бюджетну складову, котра, за їхніми словами, є основним критерієм спроможності територіальної громади та проявляється в самозабезпеченні за умови існуючої інфраструктури та функціонуючої організації виробництва без використання державної допомоги у вигляді бюджетних трансфертів [21]. Така позиція, на наш погляд, є дискусійною, оскільки у вітчизняних реаліях міжбюджетні трансферти для більшості бюджетів ОТГ є джерелом забезпечення виконання повноважень у контексті здійснення видатків, закріплених за бюджетом ОТГ.

Критично осмисливши описані підходи та врахувавши напрацювання в контексті окресленої проблематики, вважаємо, що фінансова спроможність ОТГ – це здатність органів місцевого самоврядування такої громади самостійно, тобто за рахунок власних бюджетних коштів, та інших законодавчо визначених джерел надходжень забезпечити необхідний рівень фінансових ресурсів, а отже, й фінансову автономність, що є умовою соціально-економічного розвитку території й підвищення добробуту кожного члена ОТГ.

На наше переконання, для впорядкування понятійного апарату потрібно ліквідувати тавтологію в контексті вживання термінів “спроможна територіальна громада” й “об'єднана територіальна громада”, оскільки це різні поняття, водночас вважаючи спроможність виключно фінансовою. З нашої точки зору, саме ОТГ є “ідеальною” конструкцією, котра набуває рис фінансово спроможної в разі формування необхідного обсягу фінансових ресурсів і використання бюджетних інструментів, реалізуючи свою суб'єктність на умовах добровільності об'єднання з метою вирішення питань місцевого значення через створені органи місцевого самоврядування.

Вважаємо, що світоглядна трансформація поглядів на ОТГ та її спроможність є вимогою часу й дає змогу імплементувати в сучасну вітчизняну теорію місцевих фінансів новітні концепції, дефініції та наукові підходи. Саме вони, реалізовані на практиці, створять базис для формування фінансово спроможних ОТГ, котрі є каталізатором соціально-економічного розвитку будь-якої держави.

Основними чинниками досягнення фінансової спроможності ОТГ, на наш погляд, є:

- достатній рівень власних надходжень до бюджетів ОТГ;
- можливість використання за потреби місцевих позик;
- оптимізація надходжень міжбюджетних трансфертів;
- формування показників бюджетів ОТГ за допустимого рівня бюджетного ризику, розрахованого на основі емпіричних даних;
- наявність інститутів, що забезпечують громадський контроль ефективності витрачання фінансів ОТГ.

Успішність реалізації реформи фінансової децентралізації залежить виключно від створення фінансово спроможних ОТГ, аналіз показників

діяльності яких проводять експерти Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України в розрізі таких індикаторів [22]: 1) власні доходи на одного жителя; 2) дотаційність бюджетів, тобто частка базової дотації у власних доходах без урахування субвенцій із державного бюджету (не повинна перевищувати 30 % від суми власних доходів); 3) частка видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ, без урахування трансфертів із державного бюджету (не має перевищувати 20 % власного ресурсу ОТГ); 4) капітальні видатки на одного жителя без урахування власних надходжень бюджетних установ.

Показником, котрий розглядається як допоміжний і сприяє формуванню спроможних ОТГ, експертами Групи фінансового моніторингу визначено чисельність населення ОТГ (щонайменше 5–7 тис. жителів) [22]. На нашу думку, до нього необхідно в обов'язковому порядку додати площу ОТГ (у квадратних кілометрах) та динаміку надходжень місцевих податків і зборів порівняно з попереднім періодом (у відсотках). Оскільки, по-перше, податковим законодавством визначено, що сума плати за землю залежить від площі землі, її кадастрової оцінки та ставок податку. Відповідно, чим більша площа ОТГ, тим масштабнішими будуть надходження від цього податку за умови виваженої політики з боку органів місцевого самоврядування щодо надання пільг. Адже, як вказує А. М. Мельник, частка платників, котрі мають податкові пільги з плати за землю, перевищує третину всіх платників, тимчасом у країнах ЄС цей показник становить 10 % [23, с. 107]. Зазначене зменшує надходження до бюджетів ОТГ у контексті місцевих податків та надалі при розрахунках впливає на їх фінансову спроможність. Окрім того, С. С. Гасанов і В. А. Голян наводять аргументи на користь оновлення методики грошової оцінки землі, наголошуючи на необхідності оподаткування тих площ земельного фонду, які наразі не підлягають оподаткуванню, – водного й лісогосподарського призначення [24, с. 9], що також впливає на показники доходів бюджетів ОТГ. По-друге, метою реформи системи місцевого самоврядування є забезпечення спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення [25]. Домінантою ж у структурі власних ресурсів виступають місцеві податки і збори, котрі визначають ступінь фінансової незалежності ОТГ. Відповідно, порівняння рівня їх надходжень у часі є додатковим індикатором у контексті оцінки фінансової спроможності ОТГ.

За підсумками 2018 р., фахівці й експерти Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, провівши аналіз за цими показниками, згрупували 665 ОТГ за критерієм чисельності населення громади [26], віднісши до першої групи громади з чисельністю населення понад 15 тис. жителів; до другої – від 10 до 15 тис.; до третьої – від 5 до 10 тис.; до четвертої – менш ніж 5 тис. жителів. При цьому до місцевих бюджетів усіх ОТГ надійшло 20,9 млрд грн, тобто на 62,1 % (8 млрд грн) більше від надходжень, отриманих ними за 2017 р. У роз-

рахунку на одного жителя громади одержали 3712,2 грн, або на 1421,9 грн (у 1,6 раза) більше, ніж попереднього року [26].

Із 665 ОТГ по 281 громаді (42,4 % загальної кількості) власні доходи на одного жителя перевищують середній показник по всіх ОТГ. Зокрема, по першій групі – 35 ОТГ із 87-и, по другій – 43 із 103-х, по третій – 86 із 227-и, по четвертій групі – 117 ОТГ із 248-и. В середньому одна ОТГ у першій групі отримала 75,5 млн грн власних доходів, у другій – 47 млн, у третій – 26,1 млн, у четвертій – лише 14,2 млн грн¹. Отже, серед об'єднаних громад першої групи найбільший приріст місцевих податків і зборів становить 167,1 %. Разом із тим у трьох ОТГ (або 3,4 % їх загальної кількості в групі) за досліджуваний період надходження зменшилися порівняно з попереднім роком. У другій групі найвищий показник приросту дорівнює 159 %. При цьому в дев'яти ОТГ (8,7 % їх загальної кількості в групі) зафіксовано від'ємний приріст. У третій групі у 18 ОТГ (7,9 % їх загальної кількості в групі) скоротилися надходження місцевих податків і зборів, а найвищий показник приросту становить 175 %. Натомість у четвертій групі найбільший приріст місцевих податків і зборів дорівнює 7,3 %, причому в 30 ОТГ показник приросту від'ємний (10,1 % загальної чисельності).

Варто наголосити, що збільшення ролі місцевих податків і зборів, досягнення максимально можливого ступеня їх мобілізації мають бути одними з пріоритетних завдань органів місцевого самоврядування ОТГ, оскільки це сприятиме зростанню фінансової стійкості й самостійності місцевих бюджетів, ефективності використання наявного власного фіскального потенціалу відповідних територій та, як результат, підвищенню рівня і якості надання публічних послуг членам ОТГ.

Найбільш репрезентативним показником фінансової спроможності ОТГ є дотаційність їхніх місцевих бюджетів, що відображає їх реальний обсяг та обчислюється як відношення розміру базової дотації до загальної суми доходів бюджету ОТГ (без урахування субвенцій із державного бюджету). Найменш дотаційно залежними за вказаним показником є ОТГ першої групи. По 87 ОТГ цієї групи найвищий рівень дотаційності становить 47,6 %. У другій групі – 54,8 % (в трьох ОТГ показник переважає 50 %). Серед ОТГ третьої групи в п'яти громадах він становить понад 50 % (2,2 % загальної кількості ОТГ у групі), а найбільше його значення – 57,9 %. У четвертій групі є дві ОТГ із дотаційністю більш ніж 50 % (максимальне значення – 60,3 %) [26]. Така ситуація свідчить про необхідність пошуку органами місцевого самоврядування ОТГ новітніх джерел формування власних доходів бюджетів і зміцнення фінансового потенціалу своїх територій.

За часткою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ (без трансфертів із державного бюджету) видатки на управління

¹ До речі, обсяги місцевих податків і зборів у власних надходженнях бюджетів ОТГ слугують індикатором ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, оскільки визначення ставок (у передбачених законодавством межах) і пільг за місцевими податками та зборами є виключною компетенцією відповідних місцевих рад.

перевищують 20 % обсягу власних доходів у 40 громадах першої групи (46 % їх загальної кількості в групі; в одній ОТГ вони становлять 58,9 %); в 61 громаді другої групи (59,2 % їх загального числа; найбільший показник – 58,1 %); у 182 ОТГ третьої групи (80,2 % їх загальної кількості), в т. ч. у 13 громадах такі видатки становлять понад 50 %, а їх найбільша частка – 87,3 %; у 218 ОТГ четвертої групи (87,9 % їх загального числа), зокрема в 20 громадах вона перевищує 50 %, а максимальне значення – 78,6 % [26].

Зауважимо, що при зростанні фінансової спроможності бюджету ОТГ частка видатків на утримання апарату управління буде нижчою, адже такі витрати (без урахування витрат капітального характеру, пов'язаних із утриманням органів управління) мають порівняно сталі обсяги. Логічно, що в бюджетах ОТГ із більшим ресурсом витрати на апарат управління у відсотковому вираженні є меншими. В підсумку такі громади мають можливість спрямувати більші кошти на розвиток своїх територій [27]. Разом із тим частка зазначених видатків у сумі доходів загального фонду (без урахування трансфертів із державного бюджету) може бути більшою також за неоптимальної структури апарату управління або штатного розпису, умисних дій тощо. Тому вважаємо, що використовувати цей показник при оцінці фінансової спроможності потрібно доволі виважено.

Наступний показник – обсяг капітальних видатків на одного жителя, на переконання експертів Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Мінрегіоні України, відображає фінансову й інституційну спроможність ОТГ щодо можливостей їх соціально-економічного розвитку, створення матеріальних активів чи отримання відповідного соціального ефекту. У 2018 р. із бюджетів 665 ОТГ на капітальні видатки спрямовано 6,9 млрд грн, тобто 1234,3 грн у розрахунку на одного жителя громади. Середнє значення показника капітальних видатків на одну ОТГ по першій групі становить 22,4 млн грн, по другій – 15,5 млн, по третій – 9,5 млн, по четвертій групі – 4,8 млн грн на одну громаду [26]. На нашу думку, цей показник є нерелевантним у контексті оцінки фінансової спроможності ОТГ.

На основі результатів аналізу за наведеними групами ОТГ експерти Групи фінансового моніторингу стверджують, що чисельність населення громад і розмір території здебільшого визначають фінансову спроможність ОТГ, а також можливості для розвитку та якісного управління їхніми фінансами. Експерти впевнені, що для невеликих за площею й населенням ОТГ характерні низька фінансова спроможність і обмежені можливості розвитку фінансів (за винятком тих громад, на чиїх територіях розміщені бюджетотворюючі підприємства й потужні суб'єкти господарювання реального сектору економіки). Втім, на наш погляд, аналіз за такими підходами є доволі поверхневим, а отже, не дає змоги чітко визначити детермінанти сучасного стану фінансів ОТГ через відсутність поглиблених кількісних оцінок значень представлених показників; окрім того, не підтверджує викладеного вище висновку через спрощений інструментарій аналізу. Таким чином, описаний практиками підхід до аналізу фінансової спроможності ОТГ є недосконалим, оскільки не дає

можливості чітко диференціювати ОТГ за фінансовою спроможністю в контексті виокремлених її показників. Зокрема, чотири сформовані групи ОТГ є високодиференційованими за аналізованими показниками, про що свідчить їх велика варіативність. Тому не можна дати однозначну узагальнюючу оцінку фінансової спроможності ОТГ кожної з груп.

Для поглиблення аналітичної оцінки фінансової спроможності ОТГ проведемо емпіричне дослідження з використанням інформаційної бази Центрального офісу реформ при Мінрегіоні України, розрахувавши середні значення, коефіцієнти варіації та кватильні характеристики показників [28], обраних для аналізу (табл. 1). При цьому застосуємо такі позначення: X_1 – площа ОТГ, км²; X_2 – чисельність населення станом на 31 грудня 2018 р., тис. осіб; X_3 – власні доходи на одного жителя, грн; X_4 – динаміка надходжень місцевих податків і зборів у 2018 р. відносно 2017 р., %; X_5 – дотаційність бюджетів (частка базової дотації в загальній сумі доходів ОТГ без урахування субвенцій із державного бюджету), %; X_6 – частка видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ (без урахування трансфертів із державного бюджету).

Таблиця 1. Статистичні характеристики показників, що використовуються для оцінки фінансової спроможності 248 ОТГ четвертої групи (з чисельністю населення до 5 тис. осіб)

Показник	Середнє	Нижній кватиль	Верхній кватиль	Коефіцієнт варіації, %
X_1	166,668	92,000	231,851	58,941
X_2	3,485	2,800	4,150	23,827
X_3	2 840,981	1 698,35	3 296,300	71,267
X_4	1,250	1,086	1,329	36,003
X_5	0,106	0	0,205	137,044
X_6	0,331	0,245	0,393	37,512

Складено на основі розрахунків за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (URL: <http://www.minregion.gov.ua>).

Як бачимо з табл. 1, за площею ОТГ четвертої групи істотно відрізняються між собою за охопленою територією (коефіцієнт варіації – 58,9 %), що не дає змоги масштабувати висновки, отримані експертами Мінрегіону, загалом на ОТГ групи. Цей факт підтверджується також високим значенням коефіцієнта варіації рівня дотаційності, котрий у даній групі ОТГ варіює до 137 %. Розраховані значення нижнього й верхнього кватилів дають підстави для висновку, що за 2018 р. власні доходи 25 % ОТГ четвертої групи на одного жителя становили 1698,4 грн, тимчасом як ще 25 % – понад 3296,3 грн, тобто майже вдвічі вище від значення нижнього кватіля та помітно більше за середній показник по групі. За дотаційністю бюджетів 25 % громад четвертої групи демонструють нульовий її рівень, тобто є повністю фінансово спроможними й незалежними, а ще 25 % ОТГ мають рівень дотацій-

ності бюджетів понад 0,2, що вказує на їх залежність від обсягу надходжень міжбюджетних трансфертів.

Розраховані попарні кореляції показників (табл. 2) свідчать, що чисельність населення ОТГ як показник групування не має значущого кореляційного зв'язку із жодним показником спроможності ОТГ четвертої групи. Лише дотаційність бюджетів громад щільно корелює з показником власних доходів на одного жителя та з часткою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах. Тому для визначення спроможності ОТГ цієї групи доцільно використовувати такий показник, як рівень дотаційності бюджетів, що є більш зрозумілим та інформативним.

Таблиця 2. **Попарні кореляції показників оцінки фінансової спроможності 248 ОТГ четвертої групи**

	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6
X_1	1	0,308	0,149	0,055	-0,206	-0,168
X_2	0,301	1	-0,121	0,007	0,033	-0,111
X_3	0,149	-0,121	1	0,213	-0,633	-0,581
X_4	0,055	0,007	0,213	1	0,002	-0,147
X_5	-0,205	0,033	-0,633	0,002	1	0,722
X_6	-0,167	-0,111	-0,581	-0,147	0,722	1

Складено на основі розрахунків за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (URL: <http://www.minregion.gov.ua>).

В ОТГ третьої групи показники, як за охопленою площею ОТГ, так і за динамікою надходжень місцевих податків та зборів є доволі різними (табл. 3). Високий коефіцієнт варіації в цій групі спостерігається за рівнем дотаційності бюджетів – 121 % серед показників, запропонованих експертами Групи фінансового моніторингу. Як бачимо, власні доходи 25 % ОТГ третьої групи на одного жителя становлять 1429,7 грн, а ще 25 % громад – більш ніж 3051,5 грн.

Таблиця 3. **Статистичні характеристики показників, що використовуються для оцінки фінансової спроможності 227 ОТГ третьої групи (з чисельністю населення 5–10 тис. осіб)**

Показники	Середнє	Нижній кuartиль	Верхній кuartиль	Коефіцієнт варіації, %
X_1	216,346	113,000	275,801	70,308
X_2	7,033	5,801	8,000	19,551
X_3	2 635,781	1 429,701	3051,501	76,813
X_4	1,206	1,102	1,303	14,206
X_5	0,144	0,009	0,254	121,286
X_6	0,293	0,202	0,356	44,328

Складено на основі розрахунків за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (URL: <http://www.minregion.gov.ua>).

Розраховані попарні кореляції показників свідчать, що чисельність населення ОТГ як показник групування також не має значимої кореляції з показниками фінансової спроможності ОТГ (табл. 4). Рівень дотаційності бюджетів громад у третій групі корелює з власними доходами на одного жителя (-0,76) і часткою видатків на утримання апарату управління у власних доходах без урахування трансфертів із державного бюджету (0,77). Отже, для характеристики спроможності ОТГ цієї групи теж достатньо використовувати показник частки базової дотації в доходах даної громади без урахування субвенцій із державного бюджету.

Таблиця 4. **Попарні кореляції показників оцінки фінансової спроможності 227 ОТГ третьої групи**

	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6
X_1	1	0,093	0,134	0,087	-0,232	-0,177
X_2	0,092	1	-0,069	0,021	0,035	-0,104
X_3	0,133	-0,069	1	0	-0,762	-0,602
X_4	0,086	0,021	0	1	-0,011	-0,075
X_5	-0,231	0,036	-0,762	-0,010	1	0,778
X_6	-0,177	-0,104	-0,602	-0,075	0,778	1

Складено на основі розрахунків за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (URL: <http://www.minregion.gov.ua>).

Згідно з результатами розрахунків, наведеними в табл. 5, за охопленою площею й кількістю населення ОТГ другої групи також є неоднорідними. Досить високий коефіцієнт варіації в цій групі спостерігається за рівнем дотаційності бюджетів ОТГ (варіація становить 895 %) та часткою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах без урахування трансфертів із державного бюджету (понад 800 %). Квартильні значення власних доходів на одного жителя за 2018 р. у 25 % ОТГ цієї групи становлять 1517,6 грн, а ще в 25 % – більш ніж 3278,6 грн.

Таблиця 5. **Статистичні характеристики показників, що використовуються для оцінки фінансової спроможності 103 ОТГ другої групи (з чисельністю населення 10–15 тис. осіб)**

Показник	Середнє	Нижній кuartиль	Верхній кuartиль	Коефіцієнт варіації, %
X_1	275,275	123,801	387,601	73,108
X_2	12,306	11,000	13,401	11,389
X_3	2 659,421	1 517,601	3 278,612	73,597
X_4	1,174	1,077	1,276	12,897
X_5	1,111	0	0,245	895,377
X_6	1,228	0,171	0,314	808,794

Складено на основі розрахунків за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (URL: <http://www.minregion.gov.ua>).

Дані табл. 6 підтверджують, що чисельність населення як показник групування не має значимої кореляції із фінансовими індикаторами. Загалом у другій групі відсутні значимі кореляції між досліджуваними показниками, тому при характеристиці фінансової спроможності ОТГ цієї групи варто брати до уваги сукупність усіх виокремлених показників.

Таблиця 6. Попарні кореляції показників оцінки фінансової спроможності 103 ОТГ другої групи

	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6
X_1	1	0,214	0,025	0,043	-0,120	-0,118
X_2	0,214	1	0,114	-0,023	0,069	0,068
X_3	0,025	0,114	1	0,027	0,239	0,245
X_4	0,043	-0,023	0,027	1	0,027	0,027
X_5	-0,120	0,069	0,239	0,027	1	0,001
X_6	-0,118	0,068	0,245	0,027	0,001	1

Складено на основі розрахунків за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (URL: <http://www.minregion.gov.ua>).

Показники фінансової спроможності ОТГ першої групи (табл. 7) свідчать, що за коефіцієнтом варіації громади, віднесені до цієї групи, відрізняються за площею, чисельністю населення, місцевими податками і зборами, часткою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ (без урахування трансфертів із державного бюджету) та власними доходами на одного жителя, а найбільше – за коефіцієнтом варіації рівня дотаційності бюджетів (119,9 %). Як бачимо, власні доходи 25 % громад першої групи на одного жителя за 2018 р. становили менш ніж 1953,3 грн (найвищий мінімальний поріг серед усіх чотирьох груп ОТГ), а ще 25 % громад – понад 2952,4 грн (найнижчий мінімальний поріг з-поміж усіх груп).

Таблиця 7. Статистичні характеристики показників, що використовуються для оцінки фінансової спроможності 87 ОТГ першої групи (з чисельністю населення понад 15 тис. осіб)

Показник	Середнє	Нижній кuartиль	Верхній кuartиль	Коефіцієнт варіації, %
X_1	521,801	223,401	669,101	70,802
X_2	21,511	17,011	24,011	27,853
X_3	2 516,011	1 953,301	2 952,401	31,373
X_4	1,201	1,102	1,201	9,629
X_5	0,102	0	0,101	119,934
X_6	0,201	0,201	0,211	35,114

Складено на основі розрахунків за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (URL: <http://www.minregion.gov.ua>).

Розраховані попарні кореляції показників (табл. 8) свідчать, що чисельність населення й у першій групі не має значимої кореляції із жодним показником фінансової спроможності ОТГ, як і в попередніх випадках, а також із показником площі, що відповідає певній ОТГ.

Таблиця 8. **Попарні кореляції показників оцінки фінансової спроможності 87 ОТГ першої групи**

	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6
X_1	1	0,425	-0,132	0,220	0,177	0,218
X_2	0,425	1	-0,181	0,034	0,106	-0,045
X_3	-0,132	-0,181	1	-0,101	-0,806	-0,618
X_4	0,220	0,034	-0,100	1	0,205	0,084
X_5	0,177	0,106	-0,806	0,205	1	0,692
X_6	0,218	-0,045	-0,618	0,084	0,692	1

Складено на основі розрахунків за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (URL: <http://www.minregion.gov.ua>).

Загалом у ОТГ першої групи спостерігається від'ємна кореляція між власними доходами на одного жителя й часткою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах без урахування трансфертів із державного бюджету (0,62), між рівнем дотаційності бюджетів громад і власними доходами на одного жителя (0,81), а також додатна кореляція між рівнем дотаційності бюджетів ОТГ та часткою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах без урахування трансфертів із державного бюджету (0,69). Таким чином, для визначення фінансової спроможності ОТГ цієї групи можна використовувати такі показники, як власні доходи на одного жителя, рівень дотаційності бюджетів ОТГ і частка видатків на управління у власних ресурсах (без урахування трансфертів із державного бюджету).

Якщо проаналізувати фінансову спроможність 665 ОТГ України за 2018 р. за показниками, що застосовувалися вище, можна стверджувати, що за всіма ними, крім рівня дотаційності бюджетів, характеристики громад є доволі диференційованими, про що свідчить коефіцієнт варіації (табл. 9). Як бачимо, власні доходи 25 % ОТГ України на одного жителя у 2018 р. становили щонайбільше 1649,9 грн, а ще 25 % громад – понад 3117,1 грн за середнього показника по країні 2700,3 грн. Чверть усіх вітчизняних ОТГ мають нульову дотаційність бюджетів, причому частка видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без урахування трансфертів із державного бюджету) є нижчою від 19 %, а в інших 25 % – більш як 36 %.

Для виявлення значущих зв'язків між запропонованими експертами Групи фінансового моніторингу індикаторами нами розраховано попарні кореляції основних показників фінансової спроможності ОТГ (із урахуванням чисельності їх населення та площі) в цілому в Україні на рівні адекватного ймовірного критерію $p < 0,005$ (табл. 10).

Таблиця 9. Статистичні характеристики показників, що використовуються для оцінки фінансової спроможності 665 ОТГ України

Показник	Середнє	Нижній кuartиль	Верхній кuartиль	Коефіцієнт варіації, %
X_1	246,901	109,701	298,611	88,833
X_2	8,412	4,000	11,000	75,342
X_3	2 700,301	1 649,911	3 117,101	70,291
X_4	1,214	1,092	1,301	24,901
X_5	0,120	0	0,207	129,941
X_6	0,288	0,198	0,356	43,742

Складено на основі розрахунків за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (URL: <http://www.minregion.gov.ua>).

Таблиця 10. Попарні кореляції показників оцінки фінансової спроможності 665 ОТГ України

	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6
X_1	1	0,574	0,031	0,010	-0,132	-0,233
X_2	0,574	1	-0,067	-0,074	-0,030	-0,346
X_3	0,031	-0,067	1	0,132	-0,694	-0,530
X_4	0,011	-0,074	0,132	1	-0,005	-0,068
X_5	-0,132	-0,030	-0,694	-0,005	1	0,711
X_6	-0,233	-0,346	-0,530	-0,068	0,711	1

Складено на основі розрахунків за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (URL: <http://www.minregion.gov.ua>).

Загалом по 665 вітчизняних ОТГ спостерігається від'ємна кореляція між рівнем дотаційності їхніх бюджетів і площею, а також власними доходами на одного жителя (особливо значима -0,694); часткою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без урахування трансфертів із державного бюджету) та площею ОТГ, а також чисельністю населення й власними доходами на одного жителя (особливо значима -0,53). Додатною є кореляція між чисельністю населення і площею ОТГ, а також між чисельністю населення та часткою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без урахування трансфертів із державного бюджету); між власними доходами на одного жителя й динамікою надходжень місцевих податків і зборів; між рівнем дотаційності бюджетів і часткою видатків на утримання апарату управління (особливо значима 0,711).

Для комплексної оцінки побудуємо регресійні рівняння за показниками, що розглядаються експертами Групи фінансового моніторингу в контексті визначення фінансової спроможності ОТГ. Саме результати кореляційного аналізу уможливили побудову цих рівнянь, котрі детермінують емпіричні комплексні зв'язки між показниками фінансової спроможності 665 ОТГ України та дають змогу оцінити їх кількісно (табл. 11).

Таблиця 11. Рівняння детермінаційного зв'язку основних показників фінансової спроможності 665 ОТГ України

№ з/п	Рівняння зв'язку	Оцінка адекватності зв'язку
1	$X_6 = 0,333 + 0,51X_5 - 0,03X_4 - 0,0007X_3 + 0,07X_2 + 0,43X_1$	$R = 0,79$ $R^2 = 0,82$ $F(5,658) = 222,3$ $p < 0,001$
2	$X_5 = -0,07 + 0,68X_6 + 0,05X_4 - 0,3X_3 + 0,008X_2 + 0,4X_1$	$R = 0,822$ $R^2 = 0,82$ $F(5,658) = 274,8$ $p < 0,000$
3	$X_3 = 366,34 + 0,68X_6 + 691,72X_4 - 7233X_5 - 34,99X_2 - 0,13X_1$	$R = 0,77$ $R^2 = 0,72$ $F(5,658) = 133,8$ $p < 0,000$

Складено на основі розрахунків за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (URL: <http://www.minregion.gov.ua>).

Дані табл. 11 підтверджують, що, по-перше, частка видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах найбільше залежить від рівня дотаційності бюджетів ОТГ (рівняння 1). Значно менше на їх частку впливають інші показники фінансової спроможності громади, а саме динаміка надходжень місцевих податків і зборів, чисельність населення, площа та власні доходи на одного жителя, а також інші чинники, що відображені вільним членом рівняння (0,333). По-друге, рівень дотаційності бюджетів ОТГ здебільшого детермінується часткою видатків на утримання апарату управління у їхніх власних ресурсах та власними доходами на одного жителя. Менший вплив на нього мають площа громади, чисельність населення, динаміка надходжень місцевих податків і зборів. Інші не враховані чинники (виражені вільним членом рівняння 2) відчутно не позначаються на дотаційності бюджетів ОТГ. По-третє, власні доходи з розрахунку на одного жителя ОТГ залежать від чисельності населення, динаміки надходжень місцевих податків і зборів, дотаційності бюджетів, частки видатків на утримання апарату управління у фінансових ресурсах ОТГ та ін. (виражає вільний член рівняння 3).

Таким чином, на основі кореляційно-регресійного аналізу доведено, що виокремлювати групи ОТГ в Україні за їх фінансовою спроможністю необхідно за динамікою надходжень місцевих податків і зборів та власними доходами на одного жителя, що дасть змогу обґрунтовано диференціювати такі групи для реалістичного групування й рейтингування громад за фінан-

совою спроможністю. Отже, чисельність населення та площа ОТГ не є визначальними при створенні й функціонуванні ОТГ, тим більше в контексті забезпечення їх фінансової спроможності.

Враховуючи результати проведеного дослідження, засобами кластерного аналізу *k-means* із використанням пакета Statistica 10.0 визначено три групи ОТГ в Україні на основі двох обґрунтованих нами показників кластеризації (динаміки надходжень місцевих податків і зборів та власних доходів на одного жителя), які є найбільш адекватними показниками групування. Зауважимо, що кластерний аналіз, запропонований К. Тріоном, набув поширення як метод багатомірного економетричного і статистичного дослідження, що передбачає використання показників, котрі описують певні об'єкти та їх упорядкування в порівняно однорідні, схожі між собою групи (кластери) [29]. Кластерний аналіз полягає в групуванні об'єктів дослідження за допомогою ітераційних обчислювальних процедур та, на відміну від інших методів, дає можливість здійснити його за кількома ознаками одночасно. Мета методу – поділити сукупність об'єктів спостережень на k кластерів, щоб кожен об'єкт належав до того кластера, в якому знаходяться об'єкти зі схожими характеристиками та який має найближче середнє значення показників класифікації [29]. У контексті нашого дослідження кластеризація дає змогу згрупувати ОТГ України таким чином, щоб у кожній групі знаходилися ті громади, котрі мають близькі значення показників кластеризації – динаміки надходжень місцевих податків і зборів та власних доходів на одного жителя.

Відповідно, за допомогою кластерного аналізу встановлено, що до першої групи входить 231 ОТГ, де власні доходи на одного жителя становлять у середньому 3698,4 грн за допустимої варіації цього показника в групі 90 %. При цьому середня динаміка надходжень місцевих податків і зборів – 120 % за нульової його варіації. Другу групу формують 414 ОТГ, де власні доходи на одного жителя дорівнюють у середньому 1759,6 грн за варіації цього показника в групі 90 %; середня динаміка надходжень місцевих податків і зборів становить 130 % за нульової варіації. Третя група налічує 20 ОТГ, де власні доходи на одного жителя сягають у середньому 10 643,6 грн за варіації цього показника в групі 50 %; середня динаміка надходжень місцевих податків і зборів – 160 % за варіації цього показника в групі на рівні 2. Можемо констатувати, що третя група включає ОТГ із найвищим рівнем власних доходів на жителя та найвищою динамікою надходжень місцевих податків і зборів.

Поділ, на основі авторського підходу за показниками рівня доходів на одного жителя ОТГ та динаміки надходжень місцевих податків і зборів, 665 ОТГ України на три групи свідчить про певні ризики дисбалансів децентралізації та істотних відмінностей у фінансовій спроможності ОТГ, створених на цей час. Тому, на наше переконання, необхідно розпочати активну діяльність щодо недопущення дисбалансів у процесах децентралізації, вжити адекватних заходів для використання науково обґрунтованого підходу

до групування ОТГ за вказаними показниками в контексті оцінки їх фінансової спроможності. Зазначене, на нашу думку, позитивно вплине на функціонування фінансів ОТГ, локалізує в підсумку тенденції посилення регіональної асиметрії, сприяючи добробуту кожного члена територіальної громади та соціально-економічному розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Методика формування спроможних територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>.
2. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін ; Асоціація міст України. Київ : ТОВ "Підприємство "Ві Ен Ей", 2015. 396 с.
3. Білуха Л. А. Поняття територіальної громади та спроможної територіальної громади. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 1. С. 3–6.
4. Буряченко А. Є., Філімошкіна І. О. Фіскальна децентралізація та фінансова спроможність місцевого самоврядування в Україні. *Фінанси України*. 2018. № 5. С. 56–68.
5. Василюк О. Д. Формування спроможності об'єднаних територіальних громад: кадровий аспект. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 2. Ч. 1. С. 197–205.
6. Гургула Т. В. Фінансове забезпечення спроможності територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: економіка*. 2017. Вип. 1. С. 132–136.
7. Кавунець А. В., Дорох В. В. Особливості об'єднання територіальних громад в Україні (регіональний аспект) : метод. посіб. Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2015. 60 с.
8. Крупка М., Кульчицький М., Коваленко В. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. *Світ фінансів*. 2018. № 3. С. 7–18.
9. Покровська О. В. Спроможні територіальні громади: фінансовий аспект функціонування. *Modern Economics*. 2018. № 7. С. 139–147. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/sarable-territorial-communities-the-financial-aspect-of-functioning/>.
10. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні : наук. доп. / за ред. І. О. Луніної ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. Київ, 2016. 70 с.
11. Спасів Н. Я. Фінанси об'єднаних територіальних громад: детермінанти та пріоритети розвитку : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 480 с.
12. Академічний тлумачний словник з української мови : в 11 т. Т. 9. Київ, 1978. 605 с.
13. Философский энциклопедический словарь / под ред. С. С. Аверинцева, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичева и др. . М. : Сов. энцикл., 1989. 815 с.
14. Глосарій / Б-ка електронних навчальних посібників Луцького НТУ. URL: <http://elib.lutsk-ntu.com.ua/book/fof/filosofii/2010/10-082/page23.html>.
15. Злобіна О. Особистість як суб'єкт соціальних змін / Ін-т соціології НАН України. Київ, 2004. 400 с.
16. Шевченко А. Є., Гапоненко А. В. Спроможна територіальна громада як учасник демократичної трансформації у сучасному суспільстві. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 3. С. 81–87.

17. Жовнірчик Я. Ф. Формування самодостатніх територіальних громад і стратегія їх економічного саморозвитку. *Університетські наукові записки*. 2005. № 1-2. С. 324–331.

18. Ткачук А. Ф. Децентралізація влади: від потреби до реалізації (робочий зошит) / Ін-т громад, суспільства. Київ : ТзОВ Інф.-консульт. центр “Легальний статус”, 2013. 116 с.

19. Вахович І. М., Камінська І. М. Фінансова спроможність регіону: діагностика та механізми забезпечення / Луцький нац. техн. ун-т. Луцьк, 2008. 298 с.

20. Пелехатий А. О. Фінансова спроможність об’єднаних територіальних громад в умовах децентралізації: проблеми та шляхи їх вирішення. *Ефективна економіка*. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5260>.

21. Бутенко А. І., Уманець Т. В., Дарієнко О. В. Інноваційні підходи до оцінки економічної самодостатності територіальних громад. *Економічні інновації*. 2016. № 62. С. 223–231.

22. Оцінка фінансової спроможності 366 ОТГ за 2017 рік (у розрізі областей) – лютий 2018 року. URL: <https://goo.gl/M4CEK4>.

23. Мельник А. М. Критеріальні параметри надання податкових пільг в оподаткуванні нерухомості в Україні. *Економіка та держава*. 2016. № 2. С. 105–108.

24. Гасанов С., Голян В. Фіскальне регулювання землекористування: інституціональне підґрунтя та територіальна асиметрія. *Економіст*. 2015. № 11. С. 7–10

25. Формування спроможних територіальних громад : практич. посіб. / М. Пітцик, О. Слобожан та ін. ; Асоціація міст України. 46 с. URL: http://zhydachivrd.org.ua/file/image/051/posibnik_gromadi_1.pdf.

26. Експертний аналіз бюджетів 665 ОТГ. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/9680>.

27. Мельничук А., Остапенко П. Децентралізація влади: реформа № 1 : аналіт. записка. Київ : ЦОП “Глобус” : ФОП Кравченко Я. О., 2016. 35 с.

28. Прикладная статистика: Основы моделирования и первичная обработка данных : справ. изд. / С. А. Айвазян и др. М. : Финансы и статистика, 1983. 471 с.

29. Многомерный статистический анализ в экономических задачах: компьютерное моделирование в SPSS : учеб. пособ. / под ред. И. В. Орловой. М. : Вузовский учебник, 2009. 310 с.

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2015). *Methodology for the formation of capable territorial communities* (Decree No. 214, April 8). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF> [in Ukrainian].

2. Kyrylenko, O., Malyniak, B., Pysmennyi, V., & Rusin, V. (2015). *Planning and management of financial resources of the territorial community*. Kyiv: TOV “Pidpriemstvo “Vi En Ei” [in Ukrainian].

3. Bilukha, L. A. (2017). The concept of a local community and an efficient local community. *Theory and practice of public administration*, 1, 3–6 [in Ukrainian].

4. Buriachenko, A. Ye., Filimoshkina, I. O. (2018). Fiscal decentralization and financial capacity of the local government in Ukraine. *Finance of Ukraine*, 5, 56–68 [in Ukrainian].

5. Vasyliuk, O. D. (2017). Creating capability of unified territorial communities: personnel aspect. *Efficiency of public administration*, Vol. 2, Iss. 1, 197–205 [in Ukrainian].

6. Hurhula, T. V. (2017). Financial support for capacity of local communities: problems and solutions. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series “Economics”*, 1, 132–136 [in Ukrainian].

7. Kavunets, A. V., Dorokh, V. V. (2015). *Features of the association of territorial communities in Ukraine (regional aspect)*. Vinnytsia: FOP Korzun D. Yu. [in Ukrainian].
8. Krupka, M., Kulchytskyi, M., & Kovalenko, V. (2018). Transformation of the role of local budgets income as an instrument of budget mechanism in the context of decentralization. *World of finance*, 3, 7–18 [in Ukrainian].
9. Pokrovska, O. V. (2018). Capable territorial communities: the financial aspect of functioning. *Modern Economics*, 7, 139–147. Retrieved from <https://modecon.mnau.edu.ua/capable-territorial-communities-the-financial-aspect-of-functioning/> [in Ukrainian].
10. Lunina, I. O. (Ed.). (2016). *Development of budget decentralization in Ukraine*. Kyiv: NAN Ukrainy, Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya [in Ukrainian].
11. Spasiv, N. Ya. (2018). *The finances of united territorial communities: determinants and development priorities*. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
12. Academic Ukrainian Dictionary (Vol. 9). (1978). Kyiv [in Ukrainian].
13. Averintsev, S. S., Arab-Ogly, E. A., Ilichev, L. F. et al. (Eds.). (1989). *Philosophical Encyclopedic Dictionary*. Moscow: Sovetskaia enciklopediia [in Russian].
14. Glossary. (n. d.). [elib.lutsk-ntu.com.ua](http://elib.lutsk-ntu.com.ua/book/fof/filosofii/2010/10-082/page23.html). Retrieved from <http://elib.lutsk-ntu.com.ua/book/fof/filosofii/2010/10-082/page23.html>.
15. Zlobina, O. (2004). *Personality as a subject of social change*. Kyiv: Instytut sotsiologii NAN Ukrainy [in Ukrainian].
16. Shevchenko, A. Ye., Haponenko, L. V. (2017). A capable territorial community as a participant in democratic transformation in modern society. *Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*, 3, 81–87 [in Ukrainian].
17. Zhovnirchuk, Ya. F. (2005). Formation of self-sufficient territorial communities and strategy of their economic self-development. *University Scientific Notes*, 1-2, 324–331 [in Ukrainian].
18. Tkachuk, A. F. (2013). *Decentralization of authority: from necessity to implementation (workbook)*. Kyiv: TzOV Informatsiino-konsultatsiinyi tsentr “Lehalnyi status” [in Ukrainian].
19. Vakhovych, I. M., Kaminska, I. M. (2008). *Financial capacity of the region: diagnostics and mechanisms of provision*. Lutsk: Lutskyyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet [in Ukrainian].
20. Pelekhatyi, A. O. (2016). Financial capacity united territorial communities under decentralization: problems and solutions. *Effective economy*, 11. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5260> [in Ukrainian].
21. Butenko, A. I., Umanets, T. V., & Dariienko, O. V. (2016). Innovative approaches to assessing the economic sustainability of territorial communities. *Economic innovation*, 62, 223–231 [in Ukrainian].
22. Kaziuk, Ya., Ventsel, V., Demydenko, S., & Herasymchuk, I. (2018, February). *Estimation of the financial capacity of 366 united territorial communities for 2017 (in terms of regions)*. Retrieved from <https://goo.gl/M4CEK4> [in Ukrainian].
23. Melnyk, A. M. (2016). The criteria options providing tax relief in the real estate taxation in Ukraine. *Economy and the state*, 2, 105–108 [in Ukrainian].
24. Gasanov, S., Holian, V. (2015). Fiscal regulation of land-use management: institutional basis and territorial asymmetry. *Economist*, 11, 7–10 [in Ukrainian].
25. Pittsyk, M., Slobozhan, O. et al. (n. d.). *Formation of capable territorial communities*. Retrieved from http://zhydachivrda.org.ua/file/image/051/posibnik_gromadi_1.pdf [in Ukrainian].

26. Kaziuk, Ya., Ventsel, V., & Herasymchuk, I. (n .d.). *Expert analysis of budgets of 665 united territorial communities*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/9680> [in Ukrainian].

27. Melnychuk, A., Ostapenko, P. (2016). *Decentralization of authority: reform No. 1*. Kyiv: TsOP "Hlobus", FOP Kravchenko Ya. O. [in Ukrainian].

28. Aivazian, S. A. et al. (1983). *Applied statistics: basics of modeling and primary data processing*. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].

29. Orlova, I. V. (Ed.). (2009). *Multivariate statistical analysis in economic problems: computer simulation in SPSS*. Moscow: Vuzovskii uchebник [in Russian].